

МУЗЕНОВИ НА АСТРОНОМСКОЈ ОПСЕРВАТОРИЈИ У БЕОГРАДУ

МИЛАН РАДОВАНАЦ

Астрономска опсерваторија, Волгина 7, 11060 Београд, Србија

Резиме: Крајем тридесетих година прошлог, двадесетог века, Астрономска опсерваторија добила је значајно кадровско и интелектуално појачање: брачни пар Музен, Петра, доктора математичких наука и Нину, дипломираног филолога, руске емигранте. Њихове биографије, живот и школовање у новој домовини, Краљевини СХС, те њихов рад на Астрономској опсерваторији, током непуне четири године у предвечерје Другог светског рата, предмет су интересовања овог рада.

У Министарство просвете Краљевине Југославије, Опште одељење, у Београду, 24. новембра 1938. године, упућена из Ћуприје, стигла је једна уредно таксирана молба, садржаја једне странице трговачког папира, исписана ћирилицом, црним мастилом и читким рукописом. Пошиљалац је исписао следећи садржај:

Част ми је обратити се Министарству Просвете са следећом молбом: ја сам дипломирао на Математичком отсеку Београдског Универзитета са одличним успехом, и са одличним успехом положио сам докторат из математике и имам штампаних радова и желео сам да ми се пружи могућност рада у једној научној установи.

После регулисања војне обавезе, из материјалних разлога морао сам примити место суплента у Ћуприји.

Међутим, сада г. проф. Мишковић, хтео би да ме прими као једног од његових сарадника на Астрономску опсерваторију, и заузео се лично на томе.

У провинцији је могућност рада знатно отежана и врло је тешко одржавати се на сталном нивоу у погледу рада, међутим ни мало не осећам жељу да се опустим, што је свакако једини природан исход у провинцији, услед разних узрока.

Молим Министарство да схвати теškoће моралне природе у којима се налазим и не одбије моју молбу сада, када после чекања од неколико година мени се отвара могућност контакта са људима науке и могућност рада на оном пољу, за које имам највише симпатија, и да ме додели на рад на Опсерваторију.

Ако (је) г. Др. Мишковић изразио жељу да ме прими, вероватно моја знања и рад нису без икакве вредности, а иначе он ме познаје и као марљивог студента.

*Учтив, Др. Петар Музен
суплент, Ћуприја*

У прилогу дајем препоруку из Математичког семинара.

Одмах да констатујемо, у прилогу уз цитирану молбу, нажалост, у архиви Опсерваторије не налази се препорука Математичког семинара коју Музен спомиње.

У Општем одељењу Министарства, Музенова молба је заведена под бр. 46960, али је већ након два дана, по наређењу министра Просвете, уз примедбу на њеној полеђини: "Доставља се предња молба, с молбом за мишљење и извештај", прослеђена Астрономској опсерваторији, где је заведена под бр. 1017/38.

Из напред наведеног јасно је да су се управник Опсерваторије Војислав Мишковић и његов бивши студент Петар Музен, што се њих тиче, већ начелно договорили о његовом преласку на Опсерваторију. Међутим дошло је до неког застоја у реализацији ове замисли па је Музен 28. марта 1939. године (АО, бр. 201/39), на Опсерваторију упутио, према садржају би се рекло једну формалну молбу за постављење, од само неколико редака, писану машином, на коју није уписан чак ни датум, која се на Опсерваторији

налази у препису, коју је он насловио, не на Опсерваторију, но на "Господина Управника Астрономске опсерваторије":

Учитиво молим Господина управника за постављење на упражњено место астрономског опсерватора на Астрономској опсерваторији.

Дипломирао сам на Филозофском факултету у Београду и имам положени докторат из математике.

Ако треба поднећу још и друга документа.

Како је на листу формата А4 на којем је исписан овај кратак текст, остало довољно слободног простора, управник Мишковић је, такође писаћом машином, истог дана кад је и молба и пристигла, 28. марта 1939. године, испод истог дописао своје мишљење и под примљеним бројем проследио је Министарству просвете:

МИНИСТАРСТВУ ПРОСВЕТЕ

Опште одељење

Част ми је спровести приложену молбу г. Др. Петра Музена, суплента гимназије у Ћуприји, и умолити да се именовани постави на слободно место чиновничког приправника, астрономског опсерватора VIII групе у I разреду скупоће, при Астрономској опсерваторији Универзитета у Београду, са платом у износу Динара: 1.525 (у Гимназији у Ћуприји плата му је била 1.275 динара - прим. М. Р.)

У прилог ове молбе сматрам за потребно да истакнем:

1) да за предложено постављење г. Др. П. Музена, суплента гимназије у Ћуприји, има буџетске могућности и слободно место у буџету Астрономске опсерваторије за 1938/39 г. партија 246/1;

2) да служба Астрономске опсерваторије захтева што скорије попуњавање овога места, и то нарочито личношћу са оваквим квалификацијама какве их има предложени кандидат;

3) да молилац има потребне квалификације за место на које комплектује и за које га имам част предложити, као и да својом стручном спремом, до сада објављеним научним радовима, а и писменом препоруком свих својих наставника Београдског универзитета, коју прилажем у оригиналу, даје пуну гаранцију да ће на свом новом положају моћи успешно испуњавати задатке који га у служби очекују.

Како је именовани већ у државној служби, то место оригиналних докумената прилажем оверене преписе (ово је и објашњење зашто се гро Музенових личних документа, који се налазе у његовом досијеу у архиви Астрономске опсерваторије, који користимо у овом раду, налазе у препису - прим. М. Р.) одлуке Г. Министра просвете, II бр. 5967/38, којом је постављен за наставника, и сагласне одлуке Главне контроле бр. 34790 на то постављење, и молим Министарство просвете да предложеног кандидата што пре постави за астрономског опсерватора при Астрономској опсерваторији Универзитета у Београду.

Тек што је прошло неких десетак дана, Министарство просвете Краљевине Југославије, обавештава Опсерваторију да му је "част доставити препис одлуке Ибр.10282 од 13. априла (АО, бр. 269/39), ради знања и даље надлежности". Наравно, у прилогу се доставља и одлука која гласи:

На основу члана 47 и 103 Закона о чиновницима и члана 3 Закона о укидању и измени и допуни законских прописа који се односе на врховну државну управу

ПОСТАВЉАМ

У Астрономској опсерваторији у Београду за чиновничког приправника астрономског опсерватора струке у којој су звања распоређена од VIII положајне групе са платом од 1.525 динара месечно, Музена В. Петра, суплента гимназије у Ћуприји.

Ово решење о постављењу Музена, потписао је по овлашћењу министра Просвете, његов помоћник Д. Јакшић.

Особље Астрономске опсерваторије управник Мишковић је 1. маја и писменим путем, расписом, обавестио о постављењу новог службеника Петра Музена (АО, бр. 294/39).

Министарство просвете је о овом свом решењу о постављењу Петра Музена, 24. априла (АО, бр. 317/39) обавестило и Главну контролу, која је у повратку акта обавестила Министарство, а оно Опсерваторију, "да противу истог Главна контрола нема ништа да примети".

Против овог решења ништа није имала ни Реална гимназија у Ћуприји, која је била врло експедитивна и Астрономској опсерваторији проследила сва Музенова документа која су се налазила код њих, али углавном у препису чију су тачност, у име директора гарантовали, за нека Живојин Милосављевић, а за друга Живојин Паповић, професор. Управо овај други је 30. маја, Опсерваторији уз Музенова документа доставио и кратак допис следећег садржаја:

Част ми је у прилогу доставити подручни службенички лист г. Петра Музена, суплента, са осталим прилозима и новчаним подацима, који је одлуком Министарства просвете Ибр. 10282 од 13. IV 1939. г. постављен за чиновничког приправника од VIII положајне групе у Астрономској опсерваторији у Београду.

Именовани је разрешен дужности у овој Гимназији 30. IV 1939 (АО, бр. 295/39).

Већ следећег дана, 1. маја, према службеничком листу, Петар Музен је званично почео са радом на Астрономској опсерваторији, где је поред управника Мишковића, а после одласка са Опсерваторије Франа Доминка, био други доктор наука.

Тек што је на Опсерваторији био првих 15 дана и упознавао се са сарадницима и инструментима, управник Мишковић га је овластио да "може потписивати реферате и рачуне" (АО, бр. 344/39).

Пошто смо већ констатовали да располажемо са персоналним документима (у препису, писана руком, црним мастилом) Петра Музена, њиховим пажљивим ишчитавањем, долазимо да занимљивих биографских података.

Петар Музен се родио 16. јануара (29. јануара) 1912. године, у Николајеву у Русији (данас у Украјини), од оца Владимира (рођен у Одеси) и мајке Надежде, "као руски поданик". Поред Петра у породици Музен било је још четворо деце: Људмила, Тамара, Нина и Михаило.

Немамо података кад се породица одрекла статуса "руских поданика" и прешла у "забережнају Русију", односно, кад се преселела у Краљевину Срба Хрвата и Словенаца. Претпостављамо да је то урадила, негде са наступањем Октобарске револуције, односно грађанског рата у Русији, па током неколико следећих година, очито не припадајући међу револуционаре.

По свему судећи, бар према подацима којима располажемо, породица се најпре обрела у Дубровнику. О боравку породице у Дубровнику, сведочи документ од 26. јануара 1925. године, У. Бр. 24194 издан у Београду, који се односи на промену њеног подаништва, који је насловљен као Сведочанство, а гласи:

Владимиру Музену општ. редару, у Дубровнику, родом из Одесе и досадашњем поданику руском, који је указом У. Бр. 58/1 од 17. фебруара 1925. године, а изузето од члана 44 Грађанског закона, примљен у поданство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и заклетву на исто положио, издајем ово сведочанство: да се од једанаестог марта 192 пете године, као дана положене заклетве, има сматрати за прирођеног сажитеља Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, са женом Надеждом и децом: Петром, Људмилом, Тамаром, Нином и Михаилом (треба рећи да је то очито био добровољни избор Владимиров, пошто је могао да остане, као што су то многи Руси одабрали, и даље у руском поданству - примедба М. Р.).

Ово Сведочанство потписао је Државни подсекретар, Р. Димитријевић.

На основу овог документа може се поуздано закључити да је породица Музен за своје ново место боравка у Краљевини СХС изабрала (или добила?) Дубровник, у којем се глава породице Владимир запослио као општински редар!

Овај се податак некако не уклапа у онај који је својевремено Војислава Протић-Бенишек изнела у раду, *Рад Петра Музена на Астрономској опсерваторији у Београду*, објављен у Зборнику радова, *Руска емиграција у српској култури XX века*, Филолошки факултет у Београду, Београд, 1994, где констатује да је Владимир био лекар. Ако је овај податак тачан, да ли је могуће да за лекара тада у Дубровнику није било места, и посла у струци, па да је морао радити као редар?! У ово сумњамо, али сигурног одговора немамо!

Немамо ни докумената о томе, кад је и где своје школовање започео млади Петар Музен, али зато располажемо са документом, до сад непознатим, који недвосмислено сведочи, кад је и где то школовање

завршио, а потом положио и испит зрелости, чиме је био "приправан" за упис на студије.

И овај документ је у препису, исписан руком, чију верност оригиналу својим потписом оверава Живојин Милосављевић из Ћупријске Гимназије. Преносимо га у целости.

*Краљевина Југославија
2 Руски Донски Кадетски Корпус
у Горажду
Број 2014*

Решењем Господина Министра Просвете С.Н. Бр. 7242 од 13. марта 1929. године, призната је овој сведоци иста вредност као сведоци о вишем течајном Државном испиту, положеном у државним реалкама

*СВЕДОЧАНСТВО О ВИШЕМ ТЕЧАЈНОМ ИСПИТУ
(ИСПИТУ ЗРЕЛОСТИ)*

Музен Петар, син Владимира, рођен 16. јануара 1912. г. у Николаеву, Русија, православн. вере, свршио је школске године 1930/31 осми разред 2. Рус.(ког) Дон.(ског) Кад.(етског) Кор.(пуса) у Горажду и полагао први пут виши течајни испит (испит зрелости) у времену од 13. јуна до 24. јуна 1931. год. Према успеху показаном на вишем течајном испиту и годишњим оценама из најстаријих разреда, испитни му одбор издаје ово сведочанство:

<i>Владање</i>	<i>одлично</i>
<i>Веронаука</i>	<i>одличан</i>
<i>Српскохрватскословеначки језик са књижевн.</i>	<i>одличан</i>
<i>Француски језик</i>	<i>врло добар</i>
<i>Немачки језик</i>	<i>.....</i>
<i>Латински језик</i>	<i>.....</i>
<i>Руски језик</i>	<i>одличан</i>
<i>Историја са земљописом</i>	<i>одличан</i>
<i>Природопис</i>	<i>одличан</i>
<i>Физика</i>	<i>одличан</i>
<i>Хемија</i>	<i>одличан</i>
<i>Математика</i>	<i>одличан</i>
<i>Нацртна геометрија</i>	<i>одличан</i>
<i>Основи филозофије</i>	<i>одличан</i>
<i>Цртање</i>	<i>одличан</i>

Према горњем успеху приправнику испитни одбор признаје зрелост и спремност за факултетске студије на универзитетима и вишим стручним школама.

У Горажду, 25. јуна 1931

*Потпретседник испитног одбора
Перуст с. р.*

*Претседник испитног одбора
Ст. Џакула с. р.*

Чланови

Ал. Перцев с. р.

Н. Седлеци с. р.

М. Врањешевих с. р.

Б. Сергејавскиј с. р.

А. Богојављенски с. р.

К. Красовски с. р.

В. Кисељев с. р.

В. Гушчин с. р.

Дакле, ако је Петар Музен, положио испит зрелости, односно завршио 8 разред Донског кадетског корпуса, школске године 1930/31, са пуних 20 година, очито је да је ово школовање, под условом да је оно било редовно, требао започети школске 1923/24. године. Претходно је, не знамо где, требало да је завршио и основну четворогодишњу школу. Треба рећи да разреди и, почетак и завршетак школовања у овим руским школама и нису били неки показатељ старости ученика, пошто су се у истом разреду могли наћи ученици старости од 10 до 21 године.

Што се тиче школе коју је полазио Петар Музен, треба рећи следеће: руска емиграција у Југославији развила је од средине 1921. године посебан школски систем, у циљу очувања националног опстанка и идентитета. Са југословенске стране била је основана посебна Државна комисија за руске избеглице, подржана од стране Министарства просвете, која је оснивала посебне одборе, или савете, који су имали задатак да се брину о руским школама. Одборе су чинили делегати Државне комисије за руске избеглице, Министарства војске, Министарства просвете, Руског посланства и руског војног аташеа. Под надзором Вишег савета војних руских школа и Вишег савета руских девојачких института, деловала су три кадетска корпуса, Руски кадетски корпус, у Сарајеву, Кримски у Стрњишту и Донски кадетски корпус у Малој Билећи, и два девојачка института, Харковски у Турском Бечеју и Донски у Белој Цркви. За нас је овде интересантно да се назив корпуса, који је полазио Петар Музен, у Горажду, не уклапа у називе наведена три корпуса, јер у његовој дипломи пише "Руски Донски" али претпостављамо да је оно "Руски" шири појам, и да се овде радило о Донском корпусу, дочим је имао редни број 2, вероватно о некој испостави онога Донског из Мале Билеће, пошто о њему нисмо пронашли податке. Ово тим пре, што и сам Музен у Службеничком листу наводи да је завршио Донски корпус у Горажду.

Управо према закључку испитног одбора на дипломи о положеном вишем течајном испиту, о признању зрелости и спремности за факултетске студије, он је још исте школске године, на Универзитету у Београду, уписао Филозофски факултет, I групу наука. Студије је завршио у року и почетком 1936. године стекао факултетску диплому. Садржај дипломе који имамо у препису пренећемо у целости, а њен визуелни текстуални изглед, даћемо

према другим дипломама из тог времена, чије фотокопије поседујемо, поштујући основни распоред садржаја.

УНИВЕРСИТЕТ У БЕОГРАДУ

ДИПЛОМА ФИЛОСОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

Г. МУЗЕН В. ПЕТАР рођен 16. јануара 1912 године у Николајеву положио је дипломски испит из I групе наука и добио ове оцене:

- из Теориске математике на писменом испиту девет (9) на усменом испиту десет (10)

- из Рационалне механике и теориске физике на писменом испиту десет (10) на усменом испиту десет (10)

- из Теориске астрономије на усменом испиту седам (7)

и тиме испунио све прописе Закона о Универзитету и Уредбе Филозофског факултета.

Универзитет у Београду издаје му ову диплому, и признаје му факултетску спрему и сва права која му на основу тога по законима земаљским припадају.

Дано у Београду 7. фебруара 1936. год. Бр. 306

Декан Филозофског факултета
М. С. Лозанић с. р.

Ректор Университета
Ђоровић с. р.

Завршивши факултет, Петру Музену је, да би постао "свој човек", преостало да одужи дуг новој домовини - пошто је глава породице отац Владимир, примио Југословенско поданство - да одслужи војни рок.

Међутим, тежак избеглички и кадетски живот током школовања, оставили су трага на његово здравље и физички изглед, што потврђује следећи документ, у препису, из његовог досијеа.

УВЕРЕЊЕ

за редова-ђака I. ћачке бат.(аљонске) Ш.(коле) за Р.(езервне) А.(ртиљериске) О.(фицире) Музена В. Петра из Николајева (Русија) срез Дубровник, бановина Зетска, рођен 1912. год., регрутован (...) год., оглашен

је од Супер-ревизионе комисије Команде Босанске Дивизијске Области за привремено неспособног по члану 3. тачка б. Уредбе о оцени способности за војну службу због малокрвности и млитавости мишића и отпушта се на основу решења Команданта Босанске Дивизијске Области п. Бр. 3568 од 4. новембра 1937. г. Подлеже плаћању војнице од - 19- године.

*Командант, пуковник
Ми. Дамјановић*

По истом питању он је у свом Службеничком листу, 1938. године записао: "Ослобођен је као привр. неспособан, уверење бр. 6940, Школе за резервне артиљериске официре у Сарајеву", а као годину регрутовања уписао 1932.

Ово решење (решења) о привременој неспособности за војну службу Петра Музена, две године касније, добило је коначни епилог: *г. Музен В. Петар оглашен за стално неспособног, одлуком комисије требињског војног округа Бр. 10765 од 19. августа 1939 године - стоји записано писаћом машином, на папиру, пловини формата А4, без икаквих других података, који се налази у његовом досијеу.*

Коначно, Музен је имао све услове да тражи неко трајно запослење, и да почне да води сам бригу о себи, на који закључак упућује и прибављена домовница у Градском поглаварству у Дубровнику бр. 313/17095/37, 19. новембра 1937. године, у којој стоји да је *"члан ове општине и према томе држављанин Краљевине Југославије"*. Ова домовница ће му ускоро затребати и у још једну сврху.

Могуће је да подизање ове домовнице у Дубровнику указује на то да су му родитељи, још увек живели тамо, штавише, он ће и у Службеничком листу којег је попунио 7. јуна 1938 године, у рубрици "завичајност", навести - Дубровник.

Прво запослење је имао, наводи он у Службеничком листу, као *"васпитач у Учитељском конвикту у Панчеву"*, али не наводи време овог службовања. Сматрамо да је ово запослење могло бити негде после решења војне комисије о његовој привременој неспособности за војну службу, 4. новембра 1937. године, а могло је да потраје до марта следеће године, и његовог постављења у државну службу.

Ове 1937. године, Петар Музен је, 22. априла, урадио пресудну ствар по питању каснијег дефинитивног опредељења - бављења науком: на Филозофском факултету у Београду, код професора Михаила Петровића-Мике Аласа, као његов девети докторанд, (од 11), "са одличним успехом", одбранио је докторску тезу под називом "О базама непрекидних функција", и тако стекао титулу доктора математичких наука.

Поред тога, као своје значајне квалификације, Петар ће у Службеничком листу навести, да се поред, наравно, доброг познавања руског, служи француским, немачким и енглеским језиком.

Најзад, после краткотрајног посла у Панчеву, притиснут материјалним проблемима, морао је прихватити тада вероватно једино понуђено место у државној служби, место суплента у Гимназији у Ћуприји. Решење о постављењу II бр. 6967, донело је 7. марта 1938. године Министарство просвете Краљевине Југославије, Одељење за средње школе. По овлашћењу министра Просвете, потписао га је његов помоћник Ђ. Ковачевић, и оно гласи:

На основи члана 3, 5, 23 и 103 Закона о чиновницима у вези члана 74 Закона о средњим школама

П о с т а в љ а м

Дипломираног студента филозофије за суплента: Музена Др. Петра у реалну гимназију у Ћуприји, са месечном платом од 1.275 динара (...).

Ову одлуку Министарство је доставило и Главној контроли, која је 28. марта, Бр. 34790, констатовала "да противу истог нема шта да примети" и вратила га Министарству. Овај датум, 28. март, Музен је у Службеничком листу, којег је у Ћуприји попунио 7. јуна, навео и као дан ступања на дужност у Гимназији.

На прву државну службу у Ћуприју, Петар Музен није отишао сам! С њим је кренула и његова супруга Нина Гранитова, само један дан старија од Петра. Наиме, према изводу (бр. 118, од 10. маја 1938) из Књиге венчаних (Књига I, страна 85, текући број 2) Руске православне цркве, храма Св. Троице у Београду, њих двоје су се венчали 17 (30). јануара 1938. године. Сведоци на венчању (кум и стари сват) били су им студенти Владимир Фон дер Ноне и Сергеје Милашевић, а венчао их је свештеник Виталије Тарасјев. Из овог извода истичемо и још неке значајне податке: иза имена Петра Музена стоји, да је доктор математике, као место боравка, Панчево, учитељски конвикт, а за веру и народност, да је православни Рус; за Нину Гранитову, да је дипломирани филозоф, из Београда, православна Русиња.

Пажњу привлаче и подаци о њиховим родитељима. За Петровог оца Владимира, нема податка о занимању, а за мајку Надежду пише да је домаћица, а као њихово место становања, "дом старца и старица" у Великој Кикинди. Овај податак нам је значајан пошто недвосмислено говори да Петрови родитељи, од самог почетка 1938. године, то је сигурно, нису више становници Дубровника, већ Велике Кикинде, са невеселом судбином - у старачком дому.

За Нинине родитеље налазимо податак да јој је отац Владимир Гранитов (бивши официр) чиновник Министарства саобраћаја, а мајка (такође) Нина, домаћица, те да живе у Шумадијској улици у Београду.

После нешто више од месец и по дана службовања у Ћуприји, Петар Музен је, 19. маја 1938, како су то већ тада законски прописи налагали, морао да положи и заклетву на службу, коју такође поседујемо у препису, са бројем 746/38, Гимназије у Ћуприји, са стандардним, добро познатим садржајем:

Заклетва

Ја, Музен Петар, заклињем се јединим Богом да ћу Краљу Петру II и Отаџбини бити веран, да ћу се у раду придржавати земаљских закона и наредба, да ћу све дужности свога звања савесно и тачно испуњавати и државне интересе заступати и бранити.

Тако ми Бог помогао!

На дужности суплента Гимназије у Ћуприји, Петар Музен ће остати нешто више од годину дана, али за то време, очито чекајући запослење према својим знањима и квалификацијама, вероватно баш оно на Опсерваторији, није губио време, већ се према могућностима бавио научним радом, а неке радове успео је и да објави, како то наглашава у молби Министарству просвете за запослење на Опсерваторији, новембра 1938. године.

Како смо о његовом доласку на Опсерваторију, на почетку овог рада, већ говорили, а пре осврта на његов рад на истој, ред је да нешто више биографских података дамо и за његову супругу Нину, која ће и сама после њега доћи на Опсерваторију. За то ћемо се користити документима у њеном досијеу у архиви Астрономске опсерваторије, од којих је понајвише оних у препису, али нешто и у оригиналу.

На основу извода (преписа) из књиге рођених, 22-е стране, цркве Св. Александра Невског, храма Војно-саборне цркве у Тифлису - Русија (данас Тбилиси у Грузији - прим. М. Р.), дана 15/28 јануара 1912. године, оцу Владимиру И. Гранитову, поручнику, и мајци Нини Л. рођ. Стојановска, као прво дете, родила се кћерка, којој по мајци наденуше име Нина. У истој цркви, 31. јануара 1912, уз кумство Константина Н. Стојановског, бригадног генерала 2 кавкаске козачке дивизије (кумово презиме исто као мајчино! - прим. М. Р.¹), крстио ју је прота Тимотије Веселовски.

Као за породицу Музен, ни за Гранитове немамо података кад су дошли у Краљевину СХС, једино што поуздано можемо закључити је, да је ова породица уточиште нашла у Београду, а бивши официр руске војске Владимир Гранитов, посао у Министарству саобраћаја.

О томе где је Нина полазила основну школу и када, немамо никаквих података, али располажемо са онима о средњој школи.

Државну Руско-Српску гимназију у Београду, Нина је завршила школске 1930/31 године и у времену од 12. до 20. јуна, први пут полагаала виши течајни испит (испит зрелости). Према препису сведочанства, бр. 170 од 23. јуна 1931, а на основу показаног знања на испиту и оцена из претходних година, испит зрелости је, по предметима, положила са следећим оценама: Владање, Српско-хрватски језик с књижевношћу, Латински језик, Руски језик, Историја са земљописом, Природопис, Физика, Наука о праву,

¹ У Русији је био обичај да ако је дете мушко, кум буде очев брат или човек из очеве породице који је на највећем положају, а ако је женско да то буде мајчина сестра или особа из њене породице на највишем положају (Прим. Редактора).

Филозофска пропедевтика и Хигијена - одличан, а Веронаука, Немачки језик, Хемија и Математика - врло добар.

Председник испитног одбора на полагању био је др. Ст. Куљбакин, подпредседник Л. Сухотин, а чланови др А. Погодин, Б. Вушовић, Влад. Мартин и Л. Коленско.

На Универзитету у Београду, Нина је 5. јула 1938. године стекла диплому Филозофског факултета, бр. 6124, за положени дипломски испит из XV групе наука, на којем је добила следеће оцене:

- из Руског језика и књижевности, на писменом испиту десет (10), на усменом испиту десет (10);

- из Српског и Старог словенског језика, на писменом испиту девет (9), на усменом испиту седам (7); и

- из Упоредне граматике словенских језика, девет (9) и Историје Југословенске књижевности, на усменом испиту, осам (8).

Диплому су потписали декан Филозофског факултета др Ник. М. Поповић и ректор Универзитета др Драгослав Б. Јовановић.

Како у њеном досијеу у архиви Астрономске опсерваторије нема њеног службеничког листа, али ни других докумената из којих би се то видело, немамо података да ли је током следећих годину и неколико месеци, док се није запослила на Опсерваторији, негде радила.

Молбу за запослење на Опсерваторији поднела је 12. септембра (њен супруг Петар је тада на Опсерваторији имао непуна четири ипо месеца радног стажа), "Господину управнику Астрономске опсерваторије", која је имала следећи садржај (АО, бр. 745/39):

Част ми је замолити г. Управника Астрономске опсерваторије да ме изволи примити у службу као дневничара-калкулатора. Дипломирала сам на Филозофском факултету Београдског универзитета. Уз молбу прилажем потребне оригиналне документе (приложила их је чак 11 - прим. М. Р.).

Њену кратку молбу смо пренели да би потврдили колико је она била само формалност за њено запослење на Опсерваторији. Заправо, може се поставити и сасвим оправдано питање, који је био њен интерес да се, као дипломирани филолог, запосли на Опсерваторији, на месту за које је првенствено било потребно знање из математике, и то за ниво средње стручне спреме?

Одговор, и то поприлично поуздан, могао би бити - стан.

Наиме, управник Војислав Мишковић је у кругу астрономске опсерваторије градио један мањи стамбени објекат, па је и његова рачуница, и она Музенових, била проста; као брачни пар запослен на Опсерваторији, у конкуренцији за стан су имали далеко веће шансе да га добију, што ће се ускоро и потврдити. Ту би могли додати и близину стана у односу на радно место, жељу да су више заједно, али и солидну плату коју је Нина добила на овом радном месту, која је била већа од оне Петрове у Ћуприји, а мало мања од његове на Опсерваторији.

Дакле, да је њен долазак на Опсерваторију управник детаљно договорио са Музеновима, потврђује и његово решење о Нинином пријему, издато истог дана кад је она поднела молбу, и под истим бројем. Овим решењем Мишковић, Нину дипломираног филозофа, поставља са 12. септембром 1939. године, на слободно буџетско место дневничара-званичника-калкулатора при Астрономској опсерваторији, за које има слободног отвореног кредита, са месечном наградом од 1.400 динара (125 динара мање него Петрова плата).

Ово решење, 14. октобра (АО, бр. 812/39), потврдила је и Главна контрола.

Нина Музен је, по свему судећи, до 30. марта 1940. године радила у Служби астрономских рачуна, јер је тада, расписом управника Мишковића бр. 74, шефу Службе астрономских рачуна (П. Музен), додељена Часовној служби (АО, бр. 222/40).

Крајем 1940. године, 24. децембра (6. јануара 1941), породица Музен је добила принову: родио им се син. Занимљиво је да је тек 4 дана по порођају, 10 јануара (АО, бр. 40/41), од управника Опсерваторије тражила 6 недеља одсуства због порођаја! На радном месту је била већ 1. марта, кад је од шефа Мериђијанско часовне службе тражила да јој одобри свакодневни излазак око 10 часова ради хранења детета (АО, бр. 216/41). Детету су наденули име Георгије (односно Јуриј, име које је у изводу из књиге рођених храма Св. Тројице у Београду, из којег преносимо овај податак, стављено у заграду - прим М. Р.). Већ 28. јануара (10. фебруара), уз кумство, иначе венчаног кума Музенових, Сергија Милашевића, музичара, дете је крстио Владислав Нехљудов, протојереј, и то, стоји у изводу, на Астрономској опсерваторији.

Ово крштење је, готово сигурно, обављено у новом стану, једном од два чиновничка стана у новоизграђеној згради, оном мањем, двособном стану са јужне стране зграде, који је, решењем управника Мишковића, од 4. јануара 1941. године (АО, бр. 37/41), додељен породици Музен или прецизније Петру Музену, астрономском опсерватору, в. д. шефа Службе астрономских рачуна Астрономске опсерваторије, с роком усељења - одмах. Колико ће за породицу Музен значити добијање овог стана на кориштење, сведочи и податак да је управник Мишковић Деканату Филозофског факултета предложио да им закупнина за исти буде 265 динара, а ректор донео одлуку да она буде у висини од 255 динара (АО, бр. 293/41). Већ 3. марта (АО, бр. 224/41) Петар Музен је управнику Мишковићу поднео захтев за примање породичног додатка на дете од 140 динара месечно, плус 50 динара ванредног додатка, захтев који је био утемељен на законским прописима. Овај захтев Мишковић је прихватио, и 13. марта донео одлуку да му се, почев од 1. фебруара, тражени додаток исплаћује.

Са прегледом у овом раду враћамо се поново на долазак Петра Музена на Астрономску опсерваторију (1. мај 1939) и његову активност на истој.

Још 17. маја 1939 (АО, бр. 344/39), дакле одмах по доласку, Мишковић је Музена овластио да може потписивати "реферате и рачуне", дакле, рачуноводствена документа!

По свему судећи, недуго по доласку на Опсерваторију, Управник Мишковић га је поставио и за в. д. шефа Службе астрономских рачуна, једне од неколико новоформираних научних служби на Астрономској опсерваторији.

Ако не и раније, а оно бар на основу једне од наредби (АО, бр. 610/40) којом је управник Мишковић 10. августа 1940, дао преглед особља и задужења, знамо да је тада в. д. шефа Службе астрономских рачуна био др Петар Музен, астрономски опсерватор, са сарадничким стручно - помоћним особљем за сталну калкулаторску службу, коју су још чинили: Ружица Митриновић, пристав Министарства просвете, Милан Симић, опсерватор, Ратибор Качаревић, калкулатор и Милан Чавчић, морнарички поднаредник на служби при Опсерваторији. У оквир ове службе спадали су сви рачунски радови везани за издавање *Наутичког годишњака* и *Годишњака нашег неба*, као и остали радови које налагао и одобравао управник.

Истовремено Нина Музен је тада била, као калкулатор, у Меридијанско часовној служби, чији шеф је био Захарије Бркић. У оквир ове Службе спадао је надзор над свим часовницима, пријем и редуковање часовних сигнала, вођење дневника и графика стања и хода часовника, редовна посматрања на меридијанском инструменту и редукција ових посматрања. У оквиру ове Службе било је и других задужења и испомагања у обављању посла.

Као прва Петрова активност, ван струке, у не баш бројним документима из овог времена, била је, његово чланство, поред Бркића и Пауновића, у Комисији за избор извођача и пријем лимарских радова које је на монтажи покретног крова меридијанског (школског) павиљона, фарбању и лакирању његовог ентеријера, те изради бетонских стаза и ивичњака, августа 1939, изводило неколико предузетника (АО, бр. 551, 671, 672 и 676/39).

Године 1940, са Шеварлћем и Бркићем, он је у Комисији за набавку специјалне писаће машине "Ундервуд", која осим обичних слова и бројева, има и астрономске знакове и слова (АО, бр. 1062/40), у Комисији (председник) за израду и монтажу гвоздене капије на северном улазу у круг Опсерваторије и ојачање балкона на главној згради (АО, бр. 1063/40), Комисији за набавку гвожђарског материјала и алата за механичку радионицу (АО, бр. 564/40), Комисији за набавку специјалних орманастелажа за механичку радионицу, па чак и у Комисији за набавку материјала за изложбу слика и цртежа Астрономске опсерваторије (АО, бр. 755/39), итд.

Током 1941. и већи део 1942. године, био је у толико комисија, за разне набавке и поправке на Опсерваторији, углавном као први члан, вероватно као добар математичар, да је то и сувишно набрајати.

За разлику од других на Опсерваторији ових година, Музенови са управником Војиславом Мишковићем су релативно мало кореспондирали

службеним представкама, поготову Нина. Једну од ређих, ону од 9. новембра 1940, коју је Петар насловио на в. д. шефа Управне службе, истичемо, пошто се он у њој zaloжио против редукције набавке научних часописа, али и предложио, и пре но што је изашао из штампе, да Опсерваторија купи "Канон", епохално дело Милутина Миланковића.

Прве веће невоље за Музенове на Опсерваторији наступиле су са Немачком окупацијом Југославије и доласком њихове војске на Астрономску опсерваторију. Тако ће Петар Музен, управника Мишковића, већ 6. маја 1941, обавестити (АО, бр. 373/41) да је Немачким војним властима, на њихово тражење, као и још неки станари, морао уступити један писаћи сто, стоне лампе и две столице, да би га десетак дана касније молио за одобрење за парче земљишта у кругу Опсерваторије, ради засејавања поврћа.

Још пре доласка Немаца, 11. марта 1941, кад је рат био изванредан, а шеф (у)Правне службе Опсерваторије Бранислав Шеварлић позван на војну вежбу, управник Мишковић је, поред Ђурчића који га је замењивао, у Управно административну службу преместио и Нину Музен (АО, бр. 262/41).

Иако су по окупацији Београда на Опсерваторији били стационирани немачки војници, на њој се ипак одвијао одређени рад, па је тако и Петар Музен, 13. маја (АО, бр. 378/41), могао обавестити Мишковића, да је извршио упоређење података о неидентификованим планетоидима.

У првом извештају о раду за јуни 1941 (АО, бр. 462/41), које ће Опсерваторија од тада па до маја 1943, редовно достављати Деканату Филозофског факултета, а које је потписивао управник Мишковић, стоји да је (Петрова) Служба астрономских рачуна, са ограниченим кадром, наставила рад на изради *Годишњака нашег неба*, пертурбацијама комете "Финзлер" и планетоида "Србија", који је пронашла ова Опсерваторија, а за ону Управно-административну службу (Нина) да је поред отправљања редовних послова, извршила и ревизију библиотеке.

У једном од писмених обраћања Петра Музена управнику, он га је 10. јуна известио о доласку двојице немаца на Опсерваторију, једног официра и једног цивила, који су се интересовали за спектрохелиограф и тражили податке и документа за исти.

Колико су се материјалне прилике на Опсерваторији, за кратко време, знатно погоршале, говори и захтев Петра Музена управнику, 21. маја (АО, бр. 386/41), да му се одобри да за башту, са биљног ђубришта Опсерваторије, узме 15 ручних колица ђубрета, односно, 2. јула (АО, бр. 477/41), да му за поливање баште додели једну канту из стана домаћина, те да му за неколико дана посуди ашов, мотику и грабуље, или онај од 25. августа (АО, бр. 604/41), да му се од извађених багремових стабала, додели 10 комада за огрев.

Ни у таквим условима, Петар није био без иницијативе и радног елана, па тако управника Мишковића, 18. јуна (АО, бр. 451/41), моли да предузме

разрађивање теорије VI Јупитерова сателита, која до сада није исцрпно израђена, а 14. августа (АО, бр. 578/41) и за одобрење да почне са упознавањем механизма Великог рефрактора, уз помоћ З. Бркића, а потом је, пошто се у међувремену упознао са радом великог рефрактора, 8. септембра (АО, бр. 635/41) Мишковићу упутио и молбу, да приступи одређивању инструментских константи и посвети се ефективним посматрањима.

По свему судећи, он је на великом рефрактору радио дуже време, да би 2. јула 1942. године (АО, бр. 491/42) управника обавестио да на њему не може да се ради, јер нема микрометра.

Пажњу нам је привукао и Музенов захтев управнику Мишковићу, од 10. новембра (АО, бр. 783/41), да му одобри 20 дана годишњег одмора и 10 дана одсуства по приватном послу! Да ли је можда толико време одсуства са посла искористио за путовање у Немачку, и припрему преласка на рад у Берлин, који ће уследити следеће године?

Извештавајући Деканат о раду током децембра 1941 (АО, бр. 832/41), Мишковић је за Службу астрономских рачуна навео да је са ограниченом радном снагом наставила радове на довршењу материјала за тринаесту књигу *Годишњака нашег неба*, а за Управно административну службу, да је поред отпостављања редовних послова, радила и на сређивању картотеке за библиотеку.

Са доласком пролећа 1942. године, Петар Музен је, уосталом као и други запослени, поново, за ову годину, од управника тражио да му се додели 150 квадратних метара земљишта за обраду (АО, бр. 183/42). Да је економска ситуација запослених на Опсерваторији ове године била још тежа, што су добро осетили и Музенови, говори податак да је Петар био присиљен да од управника тражи и неке старе дрвене сандуке, како би од њих направио кокошињац за кокоши које би држали (АО, бр. 296/42).

Храна се све теже могла набављати, поготову она за дете - млеко. У ту сврху била је уведена и дечја карта за млеко, ради чијег подизања је Петар 7. маја (АО, бр. 333/42), молио управника за одлазак у варош. Кад убрзо ни ова карта није била од велике вајде, Петар је управника, 23. маја (АО, бр. 379/42), молио за одобрење да у кругу Астрономске опсерваторије може да држи козу, и за исту да подигне обор, "пошто се млеко врло тешко набавља". "Одобрено"- стоји у Деловоднику поред његове молбе!

Несумњиво је да је Нина Музен у међувремену враћена у своју Меридијанско часовну службу, или је истовремено радила у обе, јер, она је 31. марта и 21. априла, управнику доставила две представке, које потврђују ову констатацију; у првој (АО, бр. 216/42) од управника тражи да се хигрограф да на оправку, пошто часовни механизам на њему не ради (овој Служби је припадала и Служба метеорологије - Прим М. Р.), а у другој (АО, бр. 298/42) га обавештава о квару на ручици машине за рачунање.

На ред су код Музенових, да ли због набавке хране, што је у ово време био чест случај, да ли због стварне потребе, или, ..., дошла и боловања. Најпре Нина, а потом и Петар; за којег је Руска поликлиника, 12. августа

1942 (АО, бр. 600/42), доставила Опсерваторији извештај "да је Петру Музену, астрономском опсерватору, потребно 4-5 дана поштеде".

Извештавајући Деканат о раду Установе за фебруар 1942. године (АО, бр. 85/42), управник Мишковић је за Службу астрономских рачуна навео да је наставила рад на довршавању давно започете и обустављене картотеке неидентификованих и недовољно посматраних планетоида, рад кога се Опсерваторија примила у циљу сарадње са Rechen Institut-ом у Берлину, још пре неколико година, а који отвара младим сарадницима широко поље за користан рад.

Ово "широко поље" како га Мишковић назива, отворило се и Музеновима, и поред још неких разлога, Петар Музен је 1. септембра 1942. године, управнику Мишковићу поднео оставку на службу на Опсерваторији (АО, бр. 662/42), а због одласка на рад на "Astronomisches Rechen Institut" у Берлину! Његови разлози за одлазак, Мишковићу су вероватно били добро знани, и разборити, јер ће се код декана заузети да му се оставка уважи и одлазак дозволи. Петар ће за Немачку отпутовати 11. септембра 1942, пре но што је оставка и уважена (АО, бр. 703/42).

Пре но што је напустио Опсерваторију, Петар се управнику, за кратко време, обратио са три представке: првом, од 3. септембра (АО, бр. 667/42), је доставио извештај о раду за месец август; другом, од 5. септембра (АО, бр. 673/42) молио је да на дан 7. септембра изврши предају државних ствари, опреме и намештаја у великом рефрактору; и трећом, 8. септембра (АО, бр. 678/42), да се оправи брава на ормарчету на покретном поду великог рефрактора.

Истог дана, 8. септембра, свој задњи извештај о раду на Опсерваторији, поднела је и Нина Музен (АО, бр. 688/42), да би неколико дана касније, 15. септембра, поднела и оставку на службу на Опсерваторији (АО, бр. 702/42).

Међутим, за разлику од Петра, који је отишао експресно, она ће са напуштањем стана и његовом предајом другом кориснику (Шеварлићу), отезати пар месеци, да би коначно, 12. децембра, и она отишла пут Берлина, а 14. децембра ће Опсерваторија Секретаријат филозофског факултета обавестити, да је дотадашњи стан Музенових испражњен (АО, бр. 1011/42).

Оставку Петра Музена на службу на Опсерваторији, Министарство просвете ће уважити 22. септембра (одлука бр. 15753), а истог дана и Универзитет (бр. 4381) ону Нинину (АО, бр. 739 и 740/42).

Овим је наше праћење животног пута Музенових на основу докумената Астрономске опсерваторије завршено, а за његов сажети наставак морамо се послужити са другим изворима.

Чини нам се да је на овом месту сасвим логично поставити питање: зашто је Петар Музен (и Нина) у ово време и у овим приликама, дакле у сред ратног вихора, одлучио да оде, ни мање ни више, но у Берлин у Немачку?

Иако је Петар Музен у свим својим персоналним документима (и други који су их попуњавали) наводио да је Рус, православне вере, питање је да ли је то баш посве тачно, бар кад је у питању национална припадност. Наиме

Војислава Протић-Бенишек, у већ напред спомињаном раду, цитира и део писма које је Петар Музен 1991. године, упутио проф. др Драгану Трифуновићу, у којем каже:

Напустио сам своју земљу (Југославију) у току II светског рата, јер сам био "кандидат" за одлазак у Немачке гасне коморе, што је многим било познато. Денунцирање је потицало чак и од породице моје бивше жене (одмах по доласку у Берлин Музенови су се развели) и та претња висила ми је над главом. Професор Корфф (који је знао све о моме пореклу, али је ћутао!) прикривао ме је у Rechen Institut-у у Берлину, где сам се бавио извођењем орбита малих планета. Он ме је (нека му је лака земља!), по завршетку рата препоручио др Хергету на Cincinnati Observatory.

Овај део Музеновог писма, сеје основану сумњу да је он ипак могао бити (бар по једном родитељу) јеврејског порекла, на шта, према неким мишљењима, сугерише чак и његово презиме.

Но, овом констатацијом још нисмо одговорили на напред постављено питање. Ако је чак и био Јеврејин, како је могуће да је више веровао да ће сачувати главу ако оде у Берлин, у срце Немачке, која је осмислила прогон и уништење Јевреја, него у Србији, међу неупоредиво ближем народу; било по пореклу, култури језику, вери, ... У прилог његове одлуке може да буде само изузетно пријатељство са професором Копфом, које је могао развити током неколико година интензивне сарадње Астрономске опсерваторије у Београду и Рехен института у Берлину, и добре везе и позиција његовог заштитника, професора Копфа у Берлину.

Усуђујемо се поставити и питање за које баш и немамо много аргумената, осим блиске везе и карактеристичног презимена, да ли је у оваквој Музеновој одлуци неку улогу могао да одигра и његов кум на венчању, студент Владимир Фон дер Ноне?

Музеново писмо потврђује, ако је тачно оно о денунцирању, да је он морао имати доста лоше односе са женином породицом Гранитов, што опет отвара ново питање, на које немамо одговор; који је био интерес породице Гранитов да "денунцира" Петра и угрожава му живот, ако су на крају дозволили да Нина напусти Србију и оде са њим у Берлин? Ако ништа друго, нашу констатацију о лошим односима између двеју породица, односно Петра и Нине, недвосмислено потврђује њихов брзи развод у Берлину.

О даљој судбини Нине и сина Георгија, немамо никаквих података.

Што се тиче Петра Музена, В. Протић-Бенишек даље је навела да се он у Америци у потпуности посветио истраживањима из области теоријске астрономије и небеске механике, те да се заједно са водећим астрономима Међународног центра за мале планете и комете у Синсинатију (Cincinnati), Охајо (Ohio), бавио проблемом кретања вештачких сателита (1957. године). Радио је и на побољшању ефемерида првог америчког вештачког сателита Vanguard I, да би 1959, прешао у НАСА Годард Спејс Центар у Мериленду (Goddard Space Center, Maryland), где се бавио усавршавањем орбита

космичких летилица. Био је ангажован и у Лабораторији за теоријске студије и специјалне космичке програме овог центра.

У позним годинама, Петар Музен, руски емигрант, амерички држављанин, у срцу Југословен, са мислима у Кнез Михајловој, тужан и усамљен, живео је у Годарду у Мериленду, пише Војислава, која је на основу телефонског разговора с њим, 1993. године, забележила ове податке.

MUZENS ON THE ASTRONOMICAL OBSERVATORY IN BELGRADE

In late thirties of the twentieth century, Astronomical Observatory obtained a considerable human and intellectual improvement: a married couple - Muzens, Peter, PhD in Mathematics and Nina, a bachelor in philology, Russian immigrants. Their biographies, life and education in the new home, Kingdom of Serbs, Croates and Slovenes, and their work at the Astronomical Observatory, in less than four years in the eve of World War II, is the subject of this work.